

PISMA LUKA ZORE VALTAZARU BOGIŠIĆU,
FRANJI RAČKOM I VATROSLAVU JAGIĆU

Pisma istaknutih pojedinaca iz prošlosti važan su historiografski izvor. Ona sadržavaju niz podataka koji svjedoče ne samo o životu i radu tih pojedinaca iz čijeg su pera potekla, i o životu i radu pojedinaca kojima su upućena, već i uopće o političkim, kulturnim i ostalim prilikama u vremenu u kojem su nastajala. To je razlog zbog kojeg je vrijedno da se objave i ova pisma Luka Zore.

Luko Zore, filolog, povjesničar književnosti, pjesnik i političar, rođen je 15. siječnja 1846. u Cavtatu. U rodnom je mjestu završio osnovnu školu, u Dubrovniku — gimnaziju, a u Beču — klasičnu filologiju i slavistiku na tamošnjem filozofskom fakultetu. Službovao je kao gimnazijski profesor u Zadru (1869), Dubrovniku (1869—1872, 1877—1879, 1880—1890) i Kotoru (1872—1877), kao školski savjetnik pri bosanskohercegovačkoj zemaljskoj vladi (1879/80), kao kotarski školski nadzornik u Dubrovniku (1890—1895) i kao upravitelj muške preparandije u Arbanasima kod Zadra (1895—1897). Bio je jedan od glavnih pokretača i urednik časopisâ »Slovinac« (1878—1884) i »Srd« (1902), koji su izlazili u Dubrovniku. U školskim godišnjim izvještajima, u raznim časopisima i u »Radu JAZU« objavio je niz rasprava s područja filologije i povijesti književnosti. Bio je dopisni član JAZU u Zagrebu i dopisni član Srpske kraljevske akademije u Beogradu. Svoj spjev »Objavljenje« objavio je pod pseudonimom Milivoj Strahinić. Sudjelovao je i u političkom životu, te je tri puta bio biran kao zastupnik u Dalmatinskom saboru (1883—1889, 1889—1895, 1895—1901) i jedanput kao zastupnik u Carevinskom vijeću (1897—1901). Godine 1901. zatražio je i dobio umirovljenje. Budući da s mirovinom nije mogao podmiriti sve životne potrebe svoje obitelji, ponovno je krajem 1902. ušao u službu i to na Cetinju kao odgojitelj sina kneza Nikole i zatim kao upravitelj cetinjske gimnazije. U Cetinju je i umro 9. prosinca 1906, a sahranjen je u Dubrovniku.

Povezanost između Luka Zore i Valtazara (Baltazara, Balda) Bogišića poticala je ponajprije od toga što su obojica bili iz istog mjesta. Zore je bio 11 godina mlađi od Bogišića. Ali ne samo zato što je bio mlađi, već i naročito zbog Bogišićeva velikog znanstvenog i stručnopravničkog ugleda, Zore je tokom cijeloga svoga života zadržao visoko poštovanje prema Bogišićevoj ličnosti. Zorino dopisivanje s Bogišićem započelo je još 1864. i trajalo je do 1905. dakle kroz više od 40 godina. Bogišićev službenički put u tom razdoblju kretao se ovako: bio je bibliotekar dvorske biblioteke u Beču, zatim školski nadzornik u vojnoj banatsko-srijemskoj krajini, pa profesor Novorosijskog sve-

učilišta u Odesi, potom sastavljač građanskog zakonika za Crnu Goru i najzad ministar pravde u kneževini Crnoj Gori.

Zorino dopisivanje s Franjom Rački odvijalo se od 1874. do 1893. — u vremenu dugom, dakle, skoro 20 godina. U većem dijelu tog razdoblja Rački se nalazio na čelu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti kao njezin predsjednik. Zore je mnogo cijenio Račkoga kao historičara i političara.

Svoje poštovanje Zore je osobito iskazivao i prema Vatroslavu Jagiću, istaknutom lingvistu i filologu, s kojim se nalazio u prepisci više od dva decenija: 1880. do 1901.

Dakako, i Bogišić i Rački i Jagić cijenili su Luka Zoru. Tim uzajamnim poštovanjem izgrađivalo se i njihovo prijateljstvo, što je vidljivo i iz Zorinih pisama, u kojima im se on obraća ne samo kao ljudima koje poštuje već i kao svojim prijateljima.

Zorina pisma Bogišiću (ima ih ukupno 37) čuvaju se u Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu, u zbirci korespondencije pod oznakom: IV/1. Zorina pisma Račkom (ima ih ukupno 41) čuvaju se u Arhivu JAZU u Zagrebu pod brojem 856. Zorina pisma Jagiću (ima ih ukupno 8) čuvaju se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod oznakom: R 4610-b. Kad bismo ovdje u cjelini prenijeli svih tih 86 pisama, ona bi zauzela podosta prostora, koji im se vjerojatno ne bi mogao dati. Zbog uštede prostora, a i zbog svrhe radi koje je ta pisma potrebno objaviti, prenosimo iz većine tih pisama — doslovno i u sadržajnom i u jezičnom i u grafijskom pogledu — one njihove dijelove koji su zaista dokumentarna građa, koji nešto konkretno i značajno priopćavaju bilo o Zori, bilo o Bogišiću, Račkom, Jagiću i ostalim njihovim suvremenicima, bilo o onodobnim društvenim prilikama. Neka su pisma, dosljedno tom kriteriju, done-sena ovdje u cjelini.

Od 86 pisama izostavljeno je 18, u kojima nema takve iole značajnije dokumentarne građe. Izostavili smo iz svakog pisma oslovljavanje (na početku) i pozdrav (na kraju). Zore je započinjao pisma Bogišiću sa »Častni gospodine!« — »Predragi gospodine!« — »Veleučeni gospodine!« — »Poštovani gospodar!« — »Veleučeni gospodine i prijatelju!« — »Dragi prijatelju!« — »Dragi gospodar Baldo!« — i najčešće sa: »Gosparu Baldo!« — Pisma, pisana Račkom, Zore je ovako započinjao: »Veleučeni gospodine!« — »Veleučeni i mnogopoštovani gospodine!« — »Mnogoštovani gospodine!« — »Općeštovani gospodine!« — »Mnogopoštovani i učeni gospodine!« — »Veleučeni gospodine Predsjedniče!« — »Veleučeni i svijetli gospodine!« — »Veleučeni gospodine i velecijenjeni prijatelju!« — »Velepoštovani gospodine i velecijenjeni prijatelju!« — »Velepoštovani gospodine i prijatelju!« — »Prečasni gospodine!« — »Veleučeni gospodine!« — »Mnogocijenjeni gospodine i prijatelju!« — U pismima koja je pisao Jagiću Zore ih je započinjao sa: »Veleučeni gospodine!« — »Veleučeni gospodine i prijatelju!« — »Mnogoučeni gospodine i prijatelju!« — »Mnogopoštovani gospodine i prijatelju!« — »Poštovani gospodine i prijatelju!«

Pišući Bogišiću, Zore je ovako završavao svoja pisma: »Vaš kum i prijatelj!« — »S osobitim poštovanjem« — »Da ste zdravo« — »S potpunijem poštovanjem« — »Poklon i pozdrav od svijuh nas« — »Vaš s poštovanjem« — »S dubokim poštovanjem« — »Vaš s osobitim poštovanjem« — »Da ste mi zdravo i veselo« — »S poštovanjem« — »Vaš odani« — i najčešće samo: »Vaš«. — U pismima Račkom Zore je ovako završavao ta pisma: »S dubokim poštovanjem« — »S osobitim poštovanjem« — »S potpunim poštovanjem« — »S osobitim štovanjem« — »S dubokim počitanjem« — »Vaš odani«. — Pisma pisana

Jagiću Zore je završavao ovim riječima: »S potpunim poštovanjem« — »S osobitim poštovanjem« — »S potpunim poštovanjem« — »Vama odani« — »Vaš odani«. U svojem potpisu na kraju pisma Zore se ponekad potpisivao sa: *L. Zore* (navodeći, dakle, samo početno slovo imena i cijelo prezime), ali najčešće s punim imenom i prezimenom: *Luko Zore*.

Zorina pisma Bogišiću, Račkom i Jagiću pisana su i iz Beča, iz Kotora i iz Arbanasa kod Zadra, ali ponajviše iz *Dubrovnika*. Ima u njima naročito vrijednih podataka o prilikama u onodobnoj Dalmaciji i banskoj Hrvatskoj, a ponešto i o Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Najbrojniji su i najzanimljiviji oni podaci u tim pismima koji se odnose na Dubrovnik, te na život i rad Luka Zore, kao i na život i rad Valtazara Bogišića, Franje Račkog i Vatroslava Jagića. Zorina pisma, pisana Bogišiću, predočavaju se ovdje redosljedom njihova nastanka — od br. 1 do br. 27; pisma, pisana Račkom — od br. 28 do br. 60; pisma, pisana Jagiću — od br. 61 do br. 68.

Pojedini navodi u ovim pismima, koje je trebalo objasniti, objašnjeni su popratnim bilješkama. S obzirom na kratkoću većine od tih pisama, pa prema tome i s obzirom na lako uočljivu preglednost njihova sadržaja, regeste nisu bile nužne, dapače bile bi i suvišne, te se zbog toga i ne donose.

I. PISMA LUKA ZORE — VALTAZARU BOGIŠIĆU

1.

Dubrovnik, 12. IV 1864.

Da vam nacrtam ovaj listak jedina me stvar potiče, tj. da vam pravo kažem neznam kako treba opisati pripovijesti. Pjesme je lasno pisati jer kako ih tko nareče tako treba pisati, dali nije tako s pripovijestima i pričam; opisat ih kako pripovijeda tko, nije vjerojatno, jer mieša ma svakojakih riečih a ponajviše talianskih, kako vi vrlo dobro poznate narječje Dubrovačko. Zato molim da bi mi izvolili pisat i jasnije me izvjestit imam li ja opisat pripovijesti kako treba uprav, ili ih narisat onim jezikom kako mi ih nareču.¹ Podje mi za rukom obavjestit se od Lastovskog poklada i od Slanjskog jer i on je zanimiv, a od ostalog što ste mi pisali nikakovu izvjest nijesam imao od mojih drugova od običajah kod krštenja, ženitbe i pogreba kod primorskog naroda. Do praznikah nebi vam mogao koristiti neg s pripovijestima zato mi odmah opišite i izbite mi onu dvojbu iz glave. Prošloga tjedna preselio se u vječnost Marko Kazilari, pako tako su šnjim i pjesmice poginule koje je naizust znao; Bog mu duši, a ja ću na ruku vam ić u ovom poslu isto kod drugih. Ovdje u Sjemeništu mi postupamo u predanju i strahu i krijemo pod ključ sve slavenske knjige, inačije bi nam se otele.² Hvala Bogu, za malo će trajat ovaj

¹ Bogišić je od početka svoje službe bio živo zainteresiran za prikupljanje narodnih umotvorina, što je ostvarivao ponajviše tako — preko svojih znanaca i prijatelja.

² To se sjemenište, kao i tadašnja gimnazijska nastava u Dubrovniku, nalazilo u rukama isusovaca. Isusovci su zabranjivali đacima da čitaju knjige koje su bile pisane u jače izraženijem slobodoljubivom i rodoljubivom duhu. U vezi s tim priopćen je i ovaj podatak o njihovu anakronističkom djelovanju: »Oni su nagovarali djecu, da dižu iz kućnih knjižnica knjige, koje su ona držala da su od crkve zabranjene, i da ih predadu ravnatelju; te su se knjige spaljivale u zavodskom dvorištu pred svima profesorima i đacima; pjesme talijanskog pjesnika Fusinata spaljene su, jer je autor neznabožac i raskalašeni potukač!« Josp Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800—1880)*, Zagreb 1941, 203.

zatvor... Zabranjeno nam je već i čitaonicu ovdješnju posjetiti i onud izlaziti,³ upravo smo kako u zatvoru, dali nejma još neg' četiri mjeseca ovog' godišta, pa ćemo na praznike da se odmorimo od desetmjesecnog truda.

2.

Dubrovnik, 11. XI 1864.

Evo me, unidjoh opet za Gospu u Simenište kako ste mi oč. u jednoj vašoj prorekli kad se vratimo svi u gnjezdo za Gospom da ćemo vam dobar zvezak pësamah poslati. Vi možda još nijeste do Beča došli kad amo padoše Jezusovca dva u Cavtat i odmah me ukliëštiše da ja sam poslan za kupit pësme. Ja nemogoh drugčije reči neg kako je istina da ću mimogred štogod sakupiti, oni me odmah obznaniše da to spada na narodnost, da je to crno od vlade gledano, i da ja se okanim tega budući da sam još u Gimnaziji, zato da nebi sliedila kakva grka posljedica da izbijem to iz glave. Ja sam njim odgovorio da tuj nejma nikakova zla, je to iz Beča naredjeno, da vlada ista brine se za narodnost, za jezik. Oni uzprkos tomu na isto se povratije. Opet prispie u Konavoski predjel Biskup u Krizmu sa dva Jezusovca sobom, sve okolnosti koje su omele posao. Pak kad sam došao u Dubrovnik drugu su mi spravili, nehtjedoše me u sëmienište primit; nije tomu bilo razloga dati, po putu jednoga prijatelja unidjoh za posljednju godinu. Sa sviem time ja sam skupio ono malo što sam uklopio, gledeć i na okolnosti i na posledice grozne koje bi se mogle dogodit uztego sam se javno kupit ih da nebi sebi štetu doradio.

Žao mi je da nijesam podpuno na reči dali vi znate koje je moje srce, da će te mi vi prostit. Ja da sam mogo inačije bio bi svakako nastojo kako vi mene poznate. I mojim ovdašnjim drugovima bilo je preporučeno pak su se bojali kakve kazne. Štogod su mi donieli, to vam je uklopivo sve zajedno.

3.

Beč, 27. IV 1868.

Počimljem vam s novinom da je Kostrenčić⁴ imenovan u Biblioteci i to po putu Biskupa Soića koji ga je preporučio Kuševiću i Kušević pak Barunu Münchu. Meni ni malo nije stalo, jer kako znate Jezuite su počerali iz Dubrovnika⁵, tako treba ili hoću ili neću da se Studenoga mjeseca nadjem u Dubrovniku. Svojski sam se zauzeo da pravim ispite prije nego podjem ako ću i za donju gimnaziju⁶, ali i tako ne bi bio gotov do Božića, zato ću se zabrinut da nadju za mene kakvog suplenta dok dodjem.

³ Bila je to Narodna štionica, koju su 1863. osnovale dubrovačke pristaše Narodne stranke. U njoj su se okupljali narodnjaci ne samo radi čitanja knjiga i novina već i radi drugih svojih društvenih i političkih potreba. Tu su se održavale i razne priredbe, plesovi i politički dogovori. Štionica je kasnije izdavala i svoj književni zbornik. — Ivo Perić, Društveno-politička i kulturna djelatnost Narodne štionice u Dubrovniku (1863—1887), č. »Dubrovnik« br. 2/1964, 49—65.

⁴ Ivan Kostrenčić (Crikvenica, 1844 — Crikvenica, 1924) Te 1868. g. završio je u Beču slavistiku i povijest i dobio zaposlenje u tamošnjoj Dvorskoj biblioteci.

⁵ Odnosi se na sekularizaciju dubrovačke gimnazije. — Ivo Perić, Borba za sekularizaciju dubrovačke gimnazije, Školski vjesnik br. 7—8, Split 1968, 30—36.

⁶ Na filozofskom fakultetu, najvišoj nastavničkoj školi, postojali su ispiti osposobljenja za »donju« (tj. nižu) i »gornju«, »višu« ili »veliku« (tj. potpunu) gimnaziju. »Donju« gimnaziju sačinjavali su I. do IV, a »gornju« V. do VIII. razreda.

Izišli smo iz Juga⁷ mi svi kao posrednja stranka medju Hrvatima i Srbima, svi Dalmatinci, Slavonci nekoji i tako isto i graničari. Smičiklas⁸ neće više da s nami govori. Nije nam ni stalo. U Jugu se govorilo proti Srpstvu i ćirilici.

Bio sam prošle nedjelje u g. Anglemajer i izručila mi je dvie knjige, u mene su. Žali što vas nije vidjela prije nego ste pošli.⁹

Kako znate, ja sam bio skupio nekoliko imena riba i orudja i sastavio kao u osjek te tako čito u Velebitu pokojnjemu. Svi su to odobrili i predložili da bi se štampalo. Ja sam bio opazio da ću još popuniti i pogledati i tad da ću odlučiti. Kad sam sastavio prilični sastavak dao sam ga nekolicini da ga čitaju. Tomić pisao je nekakvom članu akademije u Zagreb za tu moju zbirku i tako me ponukovo da je pošljem Akademiji. Ja sam je baš poslo upravo zato da mogu dobit od toga malo novaca. U knjizi koju sam poslo g. Daničiću¹⁰ imenice sam vas spomenuo neka bi vami dali raspravicu na pregled. Zato vas molim da preporučite da mi se plati i što prije, vi ste u svagdanjem dopisivanju sa članovima Akademije. Ako bi bilo što za pristavit ili poboljšat u zbirci, učinite s punovlašću.

4.

Dubrovnik, 13. XI 1871.

Evo da vam se nečim oglasim. Poklanjam Vam prvu knjižicu moje latinske gramatike¹¹ i u isto doba čestitam novo mjesto u Odesi. Do godine oktobra ja dolazim u Beč, može bit da ćemo se vidjeti ako Vi tamo dodjete. Amo nema ništa nova, a još manje u Cavtatu.

Pozdravite puno gosp. Jagića¹² koga samo po imenu poznam.

5.

Kotor, 22. V 1872.

Evo i drugog dijela moje latinske gramatike. Uklapam Vam suviše prvi i drugi dio iste gramatike da se potrudite poslat ih književnoj Akademiji u Petrograd a to za ovi uzrok. Ja sam sad upravitelj Realnog gimnazija u Kotoru¹³ a ovdje je tako ubožna knjižnica i kabineti da je to strahota i vidjeti. Zato molim i Vas i po putu Vas rečenu Akademiju da potpomognete ovaj zavod lijepom zbirkom knjiga i prirodoslovlja a to što su Vama izmeti, er će to ovdje biti zlato. Nemojte se, molim Vas, oglušit. Ja se uzdam što prije primiti zbirku knjiga i prirodoslovlja od Vas, a ja ću se lično obratiti rečenoj Akademiji pošto Vi budete poslali joj rečene knjige.

⁷ »Jug« — tadašnje društvo naših studenata u Beču.

⁸ Tadija Smičiklas (Reštovo, Žumberak, 1843 — Zagreb, 1914), historičar.

⁹ Bogišić je u to vrijeme otišao iz Beča na svoju novu dužnost — kao školski nadzornik u vojnoj banatsko-srijemskoj krajini.

¹⁰ Đuro Daničić (Novi Sad, 1825 — Zagreb, 1882), filolog.

¹¹ Tu je gramatiku Zore napisao i objavio prvenstveno za potrebe gimnazijske nastave.

¹² Odnosi se na Vatroslava Jagića, koji je te godine — po preporuci V. Bogišića i I. I. Sreznjevskoga — izabran za profesora poredbene filologije na Novorosijskom univerzitetu u Odesi.

¹³ Bila je to nepotpuna, niža gimnazija. Pod Zorinom upravom ona je od šk. 1872/73. g. počela prerastati u potpunu, osmorazrednu gimnaziju.

Kotor, 20. I 1873.

Primio sam tu skoro Vaše dragocjeno pismo i razumio sam da je malo uzdati se iz Rusije za ovu knjižnicu. Mi će mo se krparit dok uzgrezne s vremenom sa dobrovoljnim prinescima. Žao mi je da su se izgubile te knjige što sam Vam poslao, ali to malo mari, nije velika šteta. Kad štampan III dio onda ću Vam poslat i II i III zajedno. Dapače neće bit potrebno da Vam šaljem jer će te Vi brzo amo do Crnegore kako čitam po listovima pak ću Vam ih izručit. Nakon toliko vremena imaću čast vidjeti moga parca i dobročinitelja. Ja sam na granici Crnogorskoj pak ako Vam bude trebati moja slaba služba, dobrovoljno bi došao s Vama za pomagača. Zapovjedite što znate a ja ću se odazvati srčano.

Kotor, 19. X 1873.

Evo me opet u Kotor. Kako znate sad su izbori za Reichsrath.¹⁴ Narodna stranka rascjepana na dvoje,¹⁵ jedni smetaju druge, zato ja mislim da će izbori po nas naopako ispasti. Nu još nije sva nada izgubljena. Zemljakovci svud po Dalmaciji a najviše u Boci diče se da je Knjaz crnogorski za nji, zato pravi narodnjaci počee sumljati na Crnogoru, a nadasve u Dubrovniku. Nu ne mari ništa to kad ne bi bilo štete na poslijetku. Pravi narodnjaci¹⁶ ne prte se u izbor Ljubiše¹⁷ u vanjskim općinama, a Rafo Pozza¹⁸ mi kaza neka izidje Ljubiša, ali da njegovi u gradovima Kotoru, Perastu i Novom podupru Pulića¹⁹ sa Dubrovnikom proti Bajamonti²⁰ u Spljetu. Ja sam danas došao u Kotor i začuh da kotorski narodnjaci ne će da glasuju za Pulića nego za nekakva Flucka²¹ i tako će se raspršat glasovi i izit će Bajamonti, sramota po nas da se on nazove poslanik Dubrovački i Koterski. Od koga bi se nadali da pomogne narodnoj stvari kao od agenta crnogorskoga u Kotoru Ramadanovića a on baš glavom buni proti Puliću za Flucka da dobije Bajamonti. Kad agent tako

¹⁴ Reichsrath = državni parlamenat u Beču (Carevinsko vijeće). U Carevinskom vijeću bile su zastupane samo zemlje austrijskog dijela Habsburške monarhije. Do tada je Dalmacija imala u tom vijeću 5 zastupnika, odaslanih iz zastupničkog sastava Dalmatinskog sabora. Od te godine zastupnici za Carevinsko vijeće birani su izravnim izborima, i Dalmacija je otada birala 9 zastupnika.

¹⁵ Do tog rascjepa je došlo u toj godini kad su »bečka petorica« (dalmatinski zastupnici u Carevinskom vijeću) napustila Narodnu stranku i zasebno se stranački organizirala.

¹⁶ Pod pravim narodnjacima Zore podrazumijeva pristaše Narodne stranke. Grupa oko S. Ljubiše, koja se izdvojila iz te stranke i osnovala svoju zasebnu stranku, nazvala je tu novu stranku: Narodno-sredinjačkom strankom. Ta će stranka kasnije biti poznata i pod nazivom: Zemljačka stranka — po svom glasilu »Zemljak«, a njezine pristaše nazivat će »zemljacima« i »zemljakovićima«.

¹⁷ Stefan Ljubiša (Budva, 1824 — Beč, 1878), političar i književnik, vođa Narodno-sredinjačke stranke.

¹⁸ Pozza = Pucić, istaknuti narodnjak u Dubrovniku.

¹⁹ Đuro Pulić (Dubrovnik, 1816 — Rim, 1883), profesor i političar, istaknuti narodnjak.

²⁰ Ante Bajamonti (Split, 1822 — Split, 1891), političar, vođa Autonomnaške stranke u Dalmaciji.

²¹ Josip Fluck, dvorski savjetnik, tada u penziji. Poznat u Dalmaciji naročito po tome što je neko vrijeme od prosinca 1869. do kolovoza 1870, tj. od odlaska namjesnika Ivana Wagnera do dolaska namjesnika Gavrila Rodića — upravljao poslovima Namjesništva.

radi, svak misli da to hoće Crnagora. Molim Vas dakle naime komiteta narodnoga u Dubrovniku u komu sam i ja da progovorite sa Knjazom o ovom poslu i da se one pogane misli ne trube po gradu od agenta Crnogorskoga, ako budu htjeli Crnogorci da prišapnu u Novi i Kotor da se dođe glasovat za Pulića, za koga Vi znate da je glasovao u Saboru²² za ravnopravnost vjera i t. d. To bi trebalo odma učinit jer na 25 su izbori u gradu. To Vam na dušu stavljam.

8.

Dubrovnik, 27. V 1883.

... Hoćemo li Vas ovdje brzo vidjeti? Zaista ćete naći Dubrovnik polu pust; smrt je strla što je bolje²³, a neko se iseli²⁴, te tako pogibosmo,

9.

Zadar, 3. II 1895.

Ni ovaj naš ovogodišnji sastanak nije po jezik bezplodan, jer smo glasovali da i u Nautikam bude nastavni naš jezik, a preporučili smo opet stvar o srednjim zavodima zadarskijem.²⁵ Zadrani su klonuli i vide da im se zemlja pod nogama prosjeda²⁶. No i druga će Vas pojava obradovat, a ta je da se Srbi zblizuju k Narodnjacima, te tako ostaju osamljeni pravaši i autonomaši.

Mislio sam da ćete ostat ovdje jedan dan kako ste mi rekli, pa sam ja tako i kazao ovdje komu, a Ivellio²⁷ imao je s Vama govorit nješto. Da sam znao dan Vašeg prolaska, bio bih došao da Vas pozdravim i ako je bilo rano. Kuljen i lonze poslala mi je Luce²⁸ po pošti i tako smo se od želje omrsili; no bilo je u košicu i kupusa konavoskoga, te smo skuhali slanine na dubrovačkom zelju i posred Zadra jeli na Dubrovački. Ako što znate da Vas mogu služit, pišite mi u Dubrovnik.

10.

Arbanasi, 31. X 1896.

Čestito Vam novo odlikovanje, o čemu sam čitao po novinama. Prava me radost obujmila za sve vesele događaje između Crnogore i Italije²⁹ i rekao sam dosta puta sam sobom: Grehota da nije živ Niko Vragolov; on bi sve govorio: »Počekaš, a što sam ti ja govorio; ovo je stoprvu početak«.

Nego o ovijem radosnijem zgodama palo mi je nješto na um što bi se sad lako moglo ispunit, a uzgred i meni koristiti. Evo o čemu se radi.

²² Odnosi se na Dalmatinski sabor.

²³ Misli na pjesnika Meda Pucića (umro 30. VI. 1882, na političara Nika Velikog Pucića (umro 23. IV. 1883), na književnika Ivana Augusta Kaznačića (umro 19. II. 1883).

²⁴ Misli na Pera Budmanija, koji je iz Dubrovnika prešao u Zagreb da nastavi rad Đura Daničića na uređivanju Akademijina Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika.

²⁵ Odnosi se na zaključke, donesene na tadašnjem zasjedanju Dalmatinskog sabora u Zadru.

²⁶ Misli na zadarske autonomaše.

²⁷ Ante Ivellio, ranije zastupnik u Dalmatinskom saboru.

²⁸ Luce = supruga Luka Zore.

²⁹ Odnosi se na vjeridbu kćerke crnogorskog kneza Nikole i kraljevića Viktora Emanuela, talijanskog prijestolonasljednika.

Još g. 1881. Rački mi je dao knjigu Strossmayerovu i svoju da u svom putu po Italiji predam u Rimu ministru nastave. Bio sam u Rimu, ali ne našao Ministra, i ostavio sam mu knjige. Radilo se o osnivanju katedre našega jezika u kojoj talijanskoj Universitatu.³⁰ Stvar je zaspala, jer je bio odsutno onaj Ministar prijatan stvari. U knjigama rečena obojica preporučivali su Ministru stvar a mene za profesora. Sad bi se opet to moglo pokrenut a ko bolje nego Vi po putu Crnogorskoga kneza koji me lično pozna. Još godinu dana pak sam ja svršio ovu službu a grehota mi se ovako rano povući doma. Dete uputite posao, a znam čisto da ćete postići svrhu.

11.

Dubrovnik, 27. XII 1896.

G Ildj Bogdanov (Josip Ljubić Dinkov) po meni Vam šalje iz Zadra dvije svoje knjižice i Smotru Dalmatinsku, u kojoj je o Vama pisao. On je pravi izuzetak od sadašnje omladine. U politici su mu zdrave misli i veliki je prijatelj Srbâ, neka je rođeni Hrvat. Odvojio se pak od drugih radi svoje prostrane kulture. On traži uljesti u službu Crnogore za diplomacku granu. Pravnik je i vježbenik u Zadarskom Tribunalu. I za tu struku i za žurnalistiku bio bi on prava stečevina za Crnogoru. Za to da Vam je preporučem.

12.

Dubrovnik, 14. XI 1900.

U ogledu velikih Dalmatinskih poreznika i Vi ste umetnuti pod naslovom »Bogišić Dr Baldo, Parigi«; dakle imate pravo glasa u izboru zastupnika velikih Poreznika na Carevinsko Vijeće.³¹ Molim Vas dakle, ako me hoćete počastiti svojim glasom jer ću ja opet biti kandidat narodni proti talijanašu, da mi na vrijeme pošaljete punomoć potpisanu od našega konzulata, koji će potvrditi Vaš potpis, samo da ostane in bianco ko ima glasovati za Vas, jer to se zadnji čas namijeni, i treba da bude jedan veliki poreznik, a ja to nijesam. Što se punomoći tiče, neka bude naznačeno da je to kandidat, koji vrijedi za nastojni izbor zastupnika na Carevinsko Vijeće u Beču iz kolegija velikih Dalmatinskih poreznika koji će se izbor ovršiti mjeseca januara 1901 u Dalmaciji.

13.

Dubrovnik, 19. XII 1900.

Danas sam primio Vaše preporučeno pismo od 10/XII o. g. Hvala Vam na ponudi, ali ja ovaj put ne kandidiram, dakle dajte punomoć drugima. Sad kad sam bezposlen, hotio bi se baviti knjigom i možebit podignut opet

³⁰ Zore je bio naročito i dugo zainteresiran da bude profesor na toj katedri, što je vidljivo iz njegovih pisama ne samo Bogišiću već i Račkom.

³¹ U austrijskom izbornom sistemu veleoporeznici su imali posebno naglašena prava. U izborima za općinska vijeća sačinjavali su prvi izborni razred i birali su npr. jednak broj vijećnika kao i drugi ili kao i treći izborni razred u kojima je bilo mnogo više birača. U izborima za zemaljske sabore i za Carevinsko vijeće veleoporeznici su imali svoje zasebne izborne kurije, u kojima su, razmjerno svom broju, birali veći broj zastupnika nego što su ih birali birači ostalih izbornih kurija.

književni list. Za to mi treba auktoritativnih imena kao suradnikâ. Obratio sam se gg. Jirečeku,³² Rešetaru³³ i ost. pak eto i Vama, da mi dozvolite u oglasu Vas spomenut, to će puno vrijedit za predbrojnike, kad vide Vaše ime.

14.

Dubrovnik, 20. IV 1901.

Meni nije do mjesta, nego do potrebe³⁴; za to molim Vas da se zauzmete, a austrijskomu pensionircu slobodno je sa dozvolom, koju nikad ne kratak, živiti na strani i prihvatit se i strane službe.

Eto tu dakle, pa se zauzmite, da mi se otvori malo orizontat, i da odahnem.

15.

Dubrovnik, 3. VII 1901.

Potonje me je Vaše pismo porazilo, ali nijesam izgubio nadu, jer vi ste moguć, i postignućemo cilj. Došao je iz Biograda Marko Murat³⁵ Šipanjani na praznike, i rekao mi je da se govori o meni u Biogradu kao kandidatu za Veliku školu, ali da još oklijeva Ljuba Kovačević ministar nastave. Radio je i Vesnić³⁶ i Jovanović³⁷ i drugi prijatelji. Murat mi je rekao da ministar Kovačević³⁸ radi šljepački što god mu reče Stojan Novaković.³⁹ Zato eto Vas molim da i to učinite. Vi ste veliki prijatelj Stojana, molim Vas pišite mu što prije da on se zauzme kod Kovačevića, i stvar će biti učinjena. Kad smo išli u Biograd o prenosu Vukovijeh kosti, ja sam u vagonu govorio o toj stvari sa Stojanom, biva da bi bilo dobro osnovat Katedru za Dubrovačku književnost u Biogradu; dapače je on prvi o tome govorio. Molim Vas dakle i to mi učinite, a hvala Vam na svemu; nemojte mi se oglušiti, a molim Vas da mi javite jeste li pisali. Za podaništvo ili doktorat nema zapreke, pa za ništa drugo. Dakle molim Vas. Oprostite.

Za drugo zvanje ne govorite nego samo na Veliku školu.

16.

Dubrovnik, 22. VII 1901.

Hvala Vam na Vašem zauzimanju za mene. Uzdama se da će Vaše pismo naći g. Novakovića i da će ga potaknuti da što god uspješno za mene poradi. Nemojte odustati nego što možete, molim Vas da uznastojite. Za to kad

³² Konstantin Jireček, historičar.

³³ Milan Rešetar, filolog.

³⁴ Zore, kao penzioner, želio bi se negdje zaposliti i tim zaposlenjem doći do dodatnih prihoda za izdržavanje svoje obitelji.

³⁵ Marko Murat (Šipanska Luka, 1864 — Dubrovnik, 1944), slikar. U to vrijeme radio je kao nastavnik crtanja u Beogradu.

³⁶ Milenko Vesnić (Dunište, Sandžak, 1863 — Pariz, 1921), političar.

³⁷ Vladimir Jovanović (Šabac, 1833 — Beograd, 1922), političar.

³⁸ Ljubomir Kovačević (Petnica, Valjevo, 1848 — Vrnjaci, 1918), historičar i političar. U to vrijeme ministar prosvjete. Bio je on ministar prosvjete i u vladi Stojana Novakovića (1895—1897).

³⁹ Stojan Novaković (Šabac, 1842 — Niš, 1915), političar i učenjak. U to vrijeme bio je poslanik Kraljevine Srbije u Petrogradu.

Vam je Vesnić preporučio da bi bilo dobro da pišete i Ljubu Stojanoviću⁴⁰, nemojte poštediti truda, nego molim Vas, i njemu pišite i stvar preporučite. Vesnić mi je pisao o poteškoćama, ali nadovezao mi je da sve stoji u Ministru kako on namigne.

Oprostite na zanoveti, a uzdam se primiti od Vas utješljivih riječi. Hvala Vam na potpisu »Tvoj susjed, kum, prijatelj i što mi te bog dô«, a još se za to obraćam Vama povjerljivo i opet se kao taki preporučujem.

Učinite za mene što god možete, jer sam uprav na mukama za budućnost.

17.

Dubrovnik, 29. VIII 1901.

Hvala Vam na Vašem zauzimanju a preporuka g. N. može vrijedit. Medjutim čitao sam u novinama Biogradskim da je Katedra za našu filozofiju razdijeljena na dvoje, i već je u službenim novinama otvoren natječaj za mjesto »Slavenske filologije.« Ne znam imam li se natjecati, jer kako sam obaznao tu se ne radi o slavenskim jezicima, ni o uspoređivanju njihovu nego prosto o tumačenju starih oblika u našoj knjizi. A baš ima toga dosta u Dubrovačkoj literaturi. Molim Vas posavjetujte me ili koga zapitajte u Biogradu a vremena ima jer je stječaj otvoren do svrhe Septembra.

O momu zdravlju ne govorim Vam ništa. U potpunosti sam neurasteniji iščekujući drugi izvor da mogu prokuburit s familijom.⁴¹ Najviše sam zabrinut za sina, jer ga ovako kako sam sad ne mogu izdržavati na naukama, a fali mu 3—4 godine da postane inženjerom, pa me to boli, jer je grehota. Molim Vas dakle da se zauzmete jače za me.

18.

Dubrovnik, 3. X 1901.

Biće mjesec dana da sam Vam pisao i ne primivši odgovora uznemirio sam se, jer mi je potreba neke utjehe i potpore i ako moralne. Ni od Vesnića ne primam ništa, a s njim sam ugovorio da će me on oznaniti kad bude vrijeme da se u Biograd prijavim. Osim toga on mi je obećao da će raditi te da se u Rimu osnuje katedra za srpski jezik; kazao mi je da će mu bit to lakše jer bi mogao *odozgo* bit poduprt. Molim Vas dakle da spomenete obje ove stvari Vesniću, te da se zauzme za me, a i Vama se preporučujem da opet potaknete stvar u Biogradu i da učinite što god za me jer ne znam kud ću i kako ću, a evo treba da sina šaljem na nauke a ne mogu. To mi je najgora muka. Molim Vas da se ne najedite ali kud će suza nego na oko. Oprostite i nemojte me Vi zapustiti u ovome škripcu u kome se nalazim. Bog će Vam za to dati zdravlje, jer drugo ne trebate.

19.

Dubrovnik, 8. XI 1901.

Ovdje uklopljeno naći ćete program novoga književnoga lista. Odbor Vas moli da pristanete kao saradnik, a u tome je broju knjaz Nikola, Jireček, Rešetar, Budmani, Vesnić i ost. To nije dosta, nego program treba da

⁴⁰ Ljubomir Stojanović (Užice, 1860 — Prag, 1930), historičar, filolog i političar. U to je vrijeme profesor Velike škole u Beogradu.

⁴¹ Luko Zore i njegova supruga Luce (rođ. Bona) imali su četvoro djece: tri kćeri (Ljubicu, Milicu i Danicu) i sina Antuna.

potpišu odlični Dubrovački književnici i neknjiževnici. Između tih na prvom ste mjestu Vi i Budmani⁴² a od neknjiževnika Mato Nerun kako stara kuća Pucića. Za to eto Vam proglasa*, pročitajte ga, učinite opaske, pa pristanite i na to da bude sve uglednije. To Vas svak puno moli.

* Taj »Proglas«, pisan ćirilicom, priložen uz to pismo, donosimo evo u cjelini:

Stari Dubrovčani stekoše dugijem tijekom vremena dragocjeno iskustvo, iz kog su crpili sjajne, za budućnost našega naroda presudne plodove.

Pravi njihovi nasljednici, prekaljeni razlikama zgodâ, dodali su iskustvu iskustvo. Tako oružani oni stupaju na vidjelo i po potpisanicima, tumačima osjećajâ i težnjâ znatnog dijela dubrovačkih gradjana, odlučili su tura-ti u svijet u Dubrovniku list za nauku i književnost.

Po zaključku sastanka u kome se izmijeniše misli o programu, list će se zvati »Srđ.«⁴³ Na podanku ovog brda odnjivio se i cvao je Dubrovnik za tisuću godina njegove slavne povijesti.

Dubrovnik, koji je za tamne balkanske noći čuvao žizak srpske prosvijete prekaljene latinskijem humanizmom, koji se, i kao nezavisna država i kao književna republika svoje vrste, nije nikada odrekao zajednice sa srpskijem zaledjem Balkana — kako to utvrđuju i politički i književni spomenici njegovijeh arhiva — zastupao je u sad već minulom vijeku i onako rascviljen i obezglavljen pravac umjerenosti i širokog humanizma u preporodjaju srpske knjige. »Zabavnik Štionice Dubrovačke« od 1858 do 1873 u kome Pucići, Bunići, Skurle, Stojanovići, Kazali, Ljubiše, Vodopići i dr. odlični umovi s ove strane Neretve zastupahu sjajnu epohu naše književnosti, pa pozniji »Slovinci« od 1878 do 1885 dvije su lijepe stranice dubrovačkoga umnoga života, koje se neće oteti od njega.⁴⁴

Nadahnuti ovijem blistavijem ugledima, potpisnici će nastojati da iznesu pred Srbe, gdje se god nalazili, pravu sliku sadašnjega pravca dubrovačke knjige, koja za ovijeh decenija žestoke političke borbe nije imala ni vremena, a ni prigode da iznese svoje plodove na božje vidjelo.

Naš će »Srđ« nastojati da odgovori ovome pozivu i ovoj potrebi. Po njemu ima da se na naučnom i književnom polju ponovno začuje glas Dubrovnika, a s njim i ovaj primorskoga Srpstva. Njegove su stranice otvorene svima Dubrovčanima, svima Srbima, pa i brackijem plemenima na jugu, a ne traži za uzdarje nego jednu misao vodilju kojom će njegovi osnivači biti zadahnuti.

*Misao srpskoga književnoga jedinstva na osnovi zdravog razvitka svijetu narodnijeh sila koje je naš besmrtni Vuk na vidik iznio i objavio.*⁴⁵

⁴² Pero Budmani (Dubrovnik, 1835 — Castel Ferretti, Ancona, 1914), filolog. U to vrijeme živi u Zagrebu, gdje uređuje Akademijin Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

⁴³ Bio je to časopis koji je izlazio 1902. do 1908. g. u Dubrovniku.

⁴⁴ Književni godišnjak: »Dubrovnik. Zabavnik (Narodne) štionice dubrovačke« izlazio je od 1867. do 1885., a časopis »Slovinač« od 1878. do 1884.

⁴⁵ »Srđ« je izdavala Srpska dubrovačka štamparija, koja je izdavala i list »Dubrovnik« — glasilo dubrovačkih pristaša Srpske stranke. Među dubrovačkim pristašama Srpske stranke glavnu su ulogu imali Srbi katolici, koji su nastali usvajanjem Vukove postavke da su svi štokavci — Srbi. I Luko Zore je bio Srbin katolik. Kao i ostali Srbi katolici, tako je i on smatrao Dubrovnik isključivo srpskim gradom, pa je i taj »Srđov« program napisao u tom smislu.

A tome razvitku ne će smetati, nego će ga, šta više, popuniti i ojačati gajenje onog humanizma, o kome je veliki francuski mislilac rekao da »nalik na ognjeni stup koji vodjaše Mojsiju prati čovjeka na zemaljskom putu, grijući ga svojim plamenom, obasjavajući ga svojim zdrakama,«

Ovaj tijekom jednoga vijeka treći dubrovački književni glasnik otvorit će svoje stranice i jednom i drugom pismu kojim Srbi pišu, i ako su potpisani uvjereni da je azbuka slavenskoga apoštola Ćirila jedino pismo *narodno* i da mu je ovo naročito narodno obilježje priznala i dubrovačka država, dopisujući se ćirilskim pismenima sa susjednijem jednokrvnijem vladarima. Ali, kako Ljudevit Gaj pjeva:

»Dvostruka azbuka
Lijeva, desna ruka,
Muka, al' nauka«

Pa kako se naš narod na Primorju silom prilika i tijekom vremena priučio na latinsku azbuku, potpisnici su mislili da će dvostruka azbuka biti doista nauka, da, ako slova dijele, duh ujedinjuje i spasava.

Bez svake vjerske strasti, potpisnici će nastojati da »Srđ« sve svetinje srpskoga naroda jednakim poštovanjem pazi, ne zaboravljajući da je Srpstvo u tri vjere razdijeljeno i poštujući u ovoj činjenici odluku Pravidjenja da naš narod u školi najšire vjerske snošljivosti i zdrava liberalizma uskori oživotvorenje obećanja njegovijeh otaca.

Mnogi su odlični književnici obećali »Srđu« saradništvo. U prvom redu milo nam je što možemo ubrojiti u stalne saradnike »Srđa« Nj. Kr. Visočanstvo Knjaza Crnogorskoga Nikolu I. A od ostalih književnika koji su nam obećali saradništvo spominjemo 22 ... (*navedene su samo te točkice, nema imenâ* — I. P.)

Ovijem i ovakvijem saradnicima pripomožen, vodjen gore nacrtanijem u kratko načelima, »Srđ« stupa u život tvrdijem nadanjem da će mu ime ovoga brda, oko kojeg su srpske vile, za usudne duge pomrčine balkanskog svijeta, vodile skladno kolo narodne prosvjete, donijeti sreću, i da će po njemu ovaj list mnogo i mnogo godina pronositi naš glas po balkanskijem zemljama, gdje jednako odjek traje pregalaštva, književne i državne slave našega Grada.

U Dubrovniku ... (*datum nije naveden* — I. P.)

20.

Dubrovnik, 15. II 1902.

Željno sam očekivao odavna Vašu knjigu, da nam se ozovete u našijem naporima oko »Srđa«. Lasno se Vama šalit, jer ste kako bubreg u loju, ali da nije meni Adamovića⁴⁶ naopako bi sa listom, jer mnogi što su obećavali radnju još se gluše, pa im se može reći: U veče trista, u jutro ništa. Eto Vi od najzlamenitijih našinaca prvi se oglašujete. Dakle, molim Vas, pošaljite mi ta pisma upravljena Vuku; ja ću ih prepisat i kolacijonat, pak ću Vam ih vratit pošteno u redu. Samo mi kažite hoću li štampati da ste Vi priopćili ili da ste poslali da priopćimo. Tako Vas isto molim i za epigrafi-

⁴⁶ Vicko Adamović (Dubrovnik, 1838 — Dubrovnik, 1919), historičar.

ju. Pošljite mi tu zbirku, pak ću ja izvadit što nije štampano već u »Slovincu« i vratit Vam lijepo zbirku. Još Vas molim, a tu ste u vrelu, ako izidje u kakvoj smotri što o Slavenima, a navlaš o južnim, da nam pošaljete taj eksemplar.

Još Vas moli Jero Natali da mu učinite jednu uslugu tu u Parizu. On je preveo iz Revue de deux mondes »Brat Oblaka« što je napisao Runeberg ima nekoliko godina. Ali se ne smije po zakonima iznosit nijedan prijevod bez dozvole lista ili pisca. Za to moli Vas da mu učinite ljubav prijaviti to upravi te smotre i moliti je za dozvolu.

Sve ću Vaše umjesne primjedbe uvažit unaprijed u listu, što ćete, sam ne mogu sve. Imam dosta neprijatelja, a najskoli popova. Treba se rvat i mučit.

Bili ste mi pisali da Vesnić će doć u Dubrovnik za sv. Vlaha. Nije došo, a nije mi ništa ni piso. Čitam da u Biogradu prekrajaju Visoku školu u Univerzitet. Sad je vrijeme da upremo. Ja se uzdam u Vas. Ela te pomozite me, i opet stvar Vesniću preporučite, er nemam se komu obratit nego Vama.

21.

Dubrovnik, 25. II 1902.

Danas sam primio Vaše cijenjeno pismo i razumio sam sve i potvrđujem daje sve tako. Poteškoće su velike, ali se mi svi uzdamo da ćete nas pomoći i malo pomalo slati priloge tako važne, koje će podignuti ugled »Srđa.«

U ovoj štampariji imamo sva stara slova naša, pa i grčka, a bićete se uvjerali i iz dojakošnjih brojeva. Ostavimo za sad epigrafiju, a prihvatimo se epistolarije.

Zadnju korekturu ćemo Vašu slati samo, i čekaćemo nastavak radnje kad Vi uzmožete. Samo nam pošaljite što prije prvi članak, jer to je potreba za uspjeh poduzeća. Imamo materijala, ali bi Vaš prilog odvojio i radi osobe i radi sadržaja. Ipak i ovako *Srđ* je već u priličnoj cijeni ovdje i drugovgje.

Po svijem godišnjacima Slovinca ima tamo amo epigrafije a navlaš g. 1879 i 1882. Reći ću Adamoviću za nadgrobne natpise u Dominikanaca.

Vesniću sam pisao o Božiću, pak mi još nije odgovorio. Opet ću mu ovijeh dana pisat, a Vi me ne zaboravite.

Nijesam razumio što mi o mome poslu nagovarate, naime da Vam se činilo da ću bit zvan i na drugu stranu Što je to?

22.

Dubrovnik, 14. IV 1902.

Primio sam Vašu cijenjenu knjigu od 7. aprila 1902. i evo Vam odma odgovaram.

Ad 1). Vi stavite naslov kako cijenite da je bolje i da odgovara zgodnije sadržaju. Bi li se moglo kazat: »Vuk Karađić i suvremenjaci« ili što tako.

...

Ad 4). Vama će se slat potonja korektura, i ako Vam ja jamčim daću tačno sve ispraviti kako je u rukopisu i po Vašoj želji.

...

Ad 6). *Srđ* dobro stoji na nogama i za tri godine je osikuran.

Dubrovnik, 17. VII 1902.

... Hvala Vam na obećanom rukopisu. Brzo ćete primiti korekturu, pak, molim Vas, odma prepravite, a što prije opet spremite nastavak zlamenite radnje. Ovo prvo što se sastavlja i što ćete primiti ući će u 14. broj Srđa od 31/7 o. g. za to treba da pospješite s popravkama. Iznijećemo u istomu broju i Vašu sliku i tu ćemo kazati da počinjemo u tom broju s Vašom naučnom radnjom. Što se naslova tiče i meni se čini da bi moglo bit bolji. Ne bi li zgodnije bilo »Pabirci o Vukovom radu« ili »Odjek o Vuku« i ost.

A sad i ako post festum čestitam Vam lijepu god. Drago mi je da Vam je ugodio moj sonet. Iz srca je, pak valjda i za to je dobar. No nijesam Vašega mišljenja da nije trebalo ticati *imanje*, jer da je to *intimna domaća stvar*. Bez one ideje imanja sonet bi valjo malo kao onaj Katićev, koji se bavi samo znanjem. Krepost je sad za javnost, a štednja je krepost, što resi osobito pleme srpsko (u tome ja žalibože nijesam Srbin)... U sonetu nije rečeno *što imate i što dugujete* (?), nego da uz znanje stekli ste imanje, po kojima duhom i tijelom ste čestiti. To su velike dvije kreposne zasluge, po kojima omne tulit punctum qui misuit utile dulci. Za to baš sonet nešto vrijedi...

Sad će se radit na Cetinju da me onamo može bit pozovu za nastavnika Kneževića Petra jer rekao bi da dosadašnji njegov učitelj ide. Ako imate priliku — može bit da ćete knezu čestitati Mirkovu ženidbu — uzgred u pismu mogli biste nadodati dasad ostaje Petar, komu bi trebalo dati uz ostalo i malo humanističkog odgoja, pak bi u toj zgodi mogli spomenuti mene ako sam Vam u graciji. Vaša bi preporuka valjala mnogo, a meni životno pitanje imat koju drugu zabavu radi mojijeh ekonomskih prilika.

Od Vesnića nemam ni glasa i ako je ovdje bio i obećao se zauzeti za mene.

Dubrovnik, 31. VII 1902.

... Nemojte žalit truda, jer ćete tim Dubrovniku i listu Srđu podignuti ime. I Budmani će nam poslat, promislite, *jednu svoju novelu*; a Vesnić iz Rima nekakve isprave diplomatske. A kad vide ove primjere i drugi će se maknuti.

Za ovaj broj korekture su kasno došle; izaći se sve u broju od 16 augusta. Za to nije potreba da Vam šaljem korekture drugi put, jer imam vremena da pregledam i deset puta, pa mislim da neće ostati ni jedna jedina pogreška a odgovoram glavom, dakle mi je o glavu da sve bude dobro...

Dubrovnik, 2. IX 1902.

Velika Vam hvala na čestitanju; sad sam mirniji, ali dok se ne izmotam iz sviju tugâ i nevoljâ ne ću uprav počinut.

Kad podjem na Cetinje, Srđ ne ću pustiti. Naći ćemo samo popravljača ovdje, a ja ću jednako uredjivat, pak ću i često dolazit doma barem o svecima i o ljetnijem praznicima. Za to nam je svima oko Srđa žao da ćete

odahnut za dva broja, kako velite u Vašem drugomu cijenjenomu pismu, jer svak ovo rado čita i očekuje...

... Već »Kolo« Biogradsko govori o Vašoj radnji u Srđu. Ako ste u dopisivanju s Jirečekom pokrenite ga da nam što pošalje. Ja sam davno pisao.

26.

Dubrovnik, 1. X 1902.

Vašu sam zadnju pošiljku rukopisa primio na Cetinju; za to ako zakasni Vam korektura, to će jedino bit krivo. Sad sam se vratio s Cetinja, gdje sam bio da zahvalim knezu, a do koji dan vraćam se na Cetinje, jer na 1. oktobra po starom počinje nastava maloga kneževića Pera. Hvala Bogu da sam i ovo dočekaao, što me je podiglo i moralno i materijalno! U to ime pomoz Bože!

Kad sam izašao pred kneza ili pred *knjaza*, kako ga oni vole, dapače hoće da se zove po rusku, zahvalio sam mu za odlikovanje i obećao da ću nastojati da opravdam povjerenje u mene postavljeno. Na to je *knjaz* počeo francuski da govori i kazao mi da on želi za svoga Pera une education d'un prince slave. Zato Vas molim, kad mi uspišete, da mi date koji naputak, eda se iz početka stavi dobar temelj. A htio bih osvjetlat obraza na krajini, da mali Pero (ovako ga oni zovu) primi bolju nastavu nego njegova dva starija brata.

Pero Budmani radi nešto krupno za *Srđ*, neku novelu, što odavno snuje. Rešetar također nešto spravlja, a nadamo se čemu i od Jirečeka, još ako ga Vi podbodete.

Ja ću nastaviti uređivanje, a popravljlač će biti onaj mali Svilokos što je u stampariji. To sve dok se nadje drugi Urednik.

27.

Dubrovnik, 26. XII 1902.

... U Cavtatu spravljaју neakvu akademiju u Vašu čast, ali ja ih od toga odvrćam i upućujem da osnuju *Muzej s Vašijem imenom*. To je trajnije i korisnije.

II. PISMA LUKA ZORE — FRANJI RAČKOM

28.

Kotor, 26. I 1874.

... Ne znam šilju li nam blagonaklono više »Rad« kako i prije, jer od Oktobra p. g. nijesmo ga primili; molim Vas da razvidite. Nijesmo još primili pisce hrvatske, zato, molim Vas, da nam ih pošaljete. Ujedno uklapam Vam tri predbrojnika za djela Preradovića... Ja ću se starati da skupim još predbrojnika.

Odbor za bosansku raju trebalo bi da imenuje u Dalmaciji povjerenike. Za Kotor ja bi se rado primio, ali mi ne ostaje vremena, zato ja bi predložio Antuna Mrkusića učitelja Gimnazijalnoga ovde.

29.

Kotor, 13. VII 1874.

Primio sam sa zahvalnošću 40 fnâ što mi je Akademija poslala za onaj članak u Radu. Sad nastavljam istraživanje perioda Dubrovačkoga i mnogo bi mi korisno bilo da mi podje za rukom dohvatiti se mjesta u Italiji jer tu bih mogao točno proučiti tek talijanske knjige pak po tom prosudit kako treba dubrovačku književnu poviest. To se ja Vam preporučujem i mislim da Talijanci čekaju što prije da im Akademija koga predloži.

30.

Dubrovnik, 27. II 1875.

Evo Vam uklapam nešto o Maruliću i mislim da ću moć svršitu sve tijekom ove godine jer cijenim da je potrebno. Ovo u Maruliću molim Vas da tiskate u Radu. Ono pak pjesmica što nagjete na po se uklopljeno, možete tiskati uz Jegjupku Čubranovićevu jer sam te pjesmice našao u rukopisu Battitorre i na ime Čubranovićevo. Nijesu nevaljale a opet vidi se da nijesu Čubranovića i tako se potvrgjiva što sam rekao u životu Čubranovića kad sam lani poslao Jegjupku sa uvodom. Ja mislim da se još Jegjupka nije tiskala, i tako će se moć ovo nadodati.

Ja sam u Dubrovniku na dopustu i još ću postat 3—4 nedjelje. Onomadne primio sam pismo od Popa Srećka Vulovića iz Boke u kom me moli da Vam pišem i pošljem uklopljeni ogled rukopisâ sa nalogom da Vam ponudim za Akademiju opisane rukopise a za uzdarje da mu pošljete sve Rade dosadanje. Kad bi pak Vi našli da su rukopisi nešto vrijedniji da mu nadodate pisce hrvatske. On se bavi našim jezikom i želi se naprijed gojiti, a ne može svojom plaćom nabaviti knjigâ za svoje učenje.

31.

Kotor, 30. V 1875.

Ja sam spreman prirediti za štampu djela Gundulićeva i to nadalje do Novembra ove godine, jer bi ove praznike (dva mjeseca) upotrebio na to, razumije se s životopisom. Takodjer sam spreman, što god mogu i za rječnik; za to zapovijegjite slobodno.

Rado sam dočuo da je obljubljeni Biskup Strossmayer opet vojštio kod talijanske Vlade da se osnuje stolica našega jezika i književnosti na talij, sveučilištih. To mi je jedino uzdanje, da sam Vam preporučem.

32.

Dubrovnik, 16. VII 1875.

Primio sam list Sl. Akademije i jase obavezujem sljedeće pisce za kratko vrijeme urediti: Sava Bobalića, Sava Gučetića, Miha Bunića Babulinovića i Frana Lukarića; ako pak još kojega budem moći, neću štediti truda ni muke, a još ih ima nekoliko XVI-og vijeka.

... Primio sam ponudu ovde iz Dubrovnika da odgovorim Paviću na onaj Prilog Dubr. knjiž. u Radu XXXI. Ja sam tu ponudu primio i pročitao mu radnju i počeo već raditi. To što Vam mogu dosada kazati jest da sam mnogo koješta iznašao što pobija Pavićeve misli i posve protivno dokazuje, a da je sva radnja uopće i glede stvari i glede jezika makaronski strpana,

bićete i sami opazili. Ovde u učenom krugu, koji zna tanko po tanko domodnu povijest, veliku je sablazan ona rasprava prouzrokovala, ne s toga što je Pavić pisao, nego što je to Akademija primila u svoje spise. Uzdamo se dakle svi da će Akademija primiti moju radnju kao odgovor onoj Pavićevoj, baš zato što će bit prilog našoj književnoj povijesti. Radiću sasvim objektivno.

Jučer je pak prispjela radnja istoga Pavića i Gundulića, koju je pak lašnje uništiti nego prvu, jer ako i ima u prvoj što se može gdjegdje Zlatariću natruniti glede prevoda, u drugoj nema ništa pozitivna, nego sve se Pavić penje po oblacima.

33.

Dubrovnik, 2. X 1875.

Grof Medo Pucić pisao Vam je za moj odgovor g. Paviću. Za cijelo nije Vas pismo našlo u Zagrebu i zato nijeste odgovorili. Sad mi se liepa prigoda nugja i to usljed dobrote g. Prof. Vojnovića⁴⁷ koji polazi u Zagreb da Vam pošaljem taj moj odgovor.

34.

Kotor, 12. XII 1875.

...Sad je u Italiji obljubljeni Biskup⁴⁸ Možda je najbolja zgoda da se nastave dogovaranja glede stolicâ hrvatskog jezika na sveučilištih talijanskih. Da sam Vam preporučem.

35.

Kotor, 11. VIII 1876.

... Čujem iz pouzdanih izvora (konsulata u Dubrovniku)⁴⁹ da Italija nije zabacila misao da ustanovi dvije-tri stolice za srpsko-hrvatski jezik na svojim velikim zavodima. Ja to očekivam punim pouzdanjem i cijenim da bi bilo dobro kad bi se ta stvar pokrenula da se ne odmiče. Meni je ovde dosadilo, a kad bi me sreća dopala i Vaša milost i pokroviteljstvo da se dokopam do kakvog mjesta, mnogo bi se učenjem mogao okoristiti a navlaš za našu Dubrovačku literarnu povijest koja je tijesno skopčana sa talijanskom, a ja sam ispitan u Beču iz našega jezika za svu gimnaziju i znam talijanski. Da sam Vam preporučem.

36.

Kotor, 19. IX 1876.

...Čitao sam antikritiku Pavićevu.⁵⁰ Čini mi se djetinja igra i prkos a uz to strašno oskudna i kukava. Htio sam odgovorit i ja osobitom knjižicom i pobit ga istim njegovim razlozima jer ad hominem najbolje je pobije, ali opet sam se razmislio da nam se neprijatelji ne rugaju.

⁴⁷ Kosto Vojnović, tada profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu.

⁴⁸ Odnosi se na Josipa Jurja Strossmayera.

⁴⁹ Dužnost talijanskog konzula u Dubrovniku vršio je Luigi Serragli, trgovac, autonomaš, tast Kosta Vojnovića.

⁵⁰ Armin Pavić (Slavonska Požega, 1844 — Zagreb, 1914), književni historičar. U to vrijeme bio je srednjoškolski nastavnik, a kasnije (od 1880) profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kotor, 24. X 1876.

Hvala na Vašem cijenjenom listu prošloga Rujna i na ljubavi spram meni za ovaj posao u Italiji. Opet Vam se najživlje preporučujem jer mi je amo dosadilo ne samo mjesto opako za život nego i stalež moj koji me dosta truda i znoja stoji te mi ne preostaje vremena za učenje.

Dubrovnik, 25. IX 1879.

Opet mi je Vlada ponudila Bosnu, ali ne više nadzorništvo, za koje sam zimus bio se ohladio nego referat školski za Bosnu i Ercegovinu na Vladi Sarajevskoj. Vrlo su povoljni uvjeti, zato je moguće da idem vidjeti kako je onamo, pak da se o Božiću vratim ako vidim da nema tamo prave radnje ni poštenog djelokruga. Ja znam da to nije za mene, jer bi rad sada prionut uz knjigu u kakvoj dokolici, a to će mi jedino bit moguće ako uspije Vaše nastojanje i Preuzv. Biskupa za Italiju, za što ću Vam biti do smrti blagodaran.

Dubrovnik, 2. X 1879.

Bićete čitali u N. listu br. 75 otvoreno pismo Pavlinovića⁵¹ na Urednika Nar. Lista gdje izmegju ostaloga i ja sam strijeljan, a to žestoko, jer po riječima Pavlinovića, koji ima, kako on veli, Vaših pisama i Biskupovijeh riječi na izobil proti mome pismu iz Kiseljaka u Slovincu, eto u brk mi je pokrivenijem riječima kazano: »Lažeš.« On se tako jedino može uzdržat na položaju na komu je sad s Narodnijem Listom kad u Vaše i Biskupovo ime može da govori. U tome je moja poglavita namjera bila tj. da u laž utjeram njega i drugove mu. I baš sam skupa sa drugim prigodam i uspio ponešto, jer narodni zastupnici su pokrenuli da se promisle što će s Nar. Listom, eda li se na vrijeme zapriječi taj novi list koji misle »Pravoslavni« u Zadru izdavati. Zato je i Monti sa Drnišom, Kninom i Vrlikom rekao svoj, zato i Tripalo sa Sinjskom Krajinom spravljao se na rad, zato se miću i Dubrovčani a ponešto i Splječani. Sad pak ako ja premučim, rijeće mi svak da uprav lažem, te će Pavlinović nastaviti da muti kašu. Zato sam namumio pitati Vas, a i po savjetovanju g. grofa Nika Velikoga Pucića, mogu li u došastom broju Slovinca štampati uklopljeno već štampano pismo; ako Vam po volji nije, Vi ga popravite, nadostavite, prečinite, svjetujte, u jednu riječ nastojte nam na dobro da se veliki razdor ne dogodi.

Dubrovnik, 25. I 1880.

Kako ste mi bili prorekli kad sam prolazio kroz Zagreb put Sarajeva tako se obistinilo. Ne može se ništa učiniti. Da se ne duljim, promislite i ime jeziku što sam predložio *srpsko-hrvatski* odbijeno je, pak uopće sve drugo što bi slogu vriježilo između dva plemena... U jednu riječ ništa, zato od-

⁵¹ Mihovil Pavlinović (Podgora, 1831 — Podgora, 1887), književnik i političar.

redio sam uklonit se nemogavši ništa dobra uradit, kako sam se uklonio i evo me opet u Dubrovniku.

Milo bi mi bilo čuti je li što Tkalac u Rimu isposlovao za Katedru našega jezika.

41.

Dubrovnik, 25. II 1880.

... Najprije glede Bosne, treba da Vam opazim da ne smijem nikakve spomenice ispisati jer ona bi bila proti vladi sadanjoj, i ja bi stradao kad bi pravu istinu kazao jer sam činovnik. Ovdje u Dubrovniku nije slobodno pravedno ni govorit a kamoli pisat. Tužne Ercegovce koji amo stižu da se telegrafom tuže, ne mogavši iz doma, zatvaraju i svezane šalju kući. Našijem Dubrovčanima, koji po Ercegovini u varošima kuće grade, spravljavu svakojakih neprilika. U jednu riječ nešto čudno ili bolje gadno što nam je izjalovilo lijepe nade. Kad bolja vremena nastanu, ja ću sve objelodanit jer kod sebe sve imam zabilježeno. Dosta Vam je za sada znati da Würtemberg, kad sam izašao u Sarajevu preda nj, rekao mi je kao program: Die Katoliken im Lande sind in Minderzahl; die Griechen sind der rolende Theil der Bevölkerung, in Mehrzahl, zehr reich, aber uns zuwirdig; Wir müssen uns auf die Türken stützen. Pak sad »et crimine ab uno disce omnes«, tj. kako glava vlade, tako su svi činovnici malom iznimkom civilni i vojnički. Nesreća, pak nesreća!

42.

Dubrovnik, 16. VIII 1880.

... Ovdje smo veoma radosni što se je tamošnja kriza u narodnoj stranci odlučno obršila. Pomirljivim načinom koji sad proviruje iz »Obzora«, uz Vaš i Biskupov svjet, mislimo da će se naći modus vivendi et agendi izmedju Hrvata i Srba. Uzdamo se da će tako i kod nas u Zadru odjeknut netom se promijeni uredništvo Narodnog Lista. Da bog da!

43.

Dubrovnik, 23. X 1880.

... što se tiče g. Vučetića,⁵² on će Vam ovijeh dana poslati već nešto što je spravio.

Glede načina pošiljanja rukopisa Vama teško mi je pristati jer prijateljski isti mi okružni kapetan pozajmi knjigu, pak tu skoro mi je zaikao. Dapače došao k meni da mu je vratim, valjda je posumljao o toj Vašoj namjeri. Da znate kako sad čuvaju arhiv, zadivili biste se! Grehota da ovako nijesu radili iz početka.

G. Matas⁵³ nema vremena da se u arhivu bavi.

44.

Dubrovnik, 1. VIII 1881.

Što se arhiva tiče, ja sam svezanih ruka i ne mogu ništa učinit. Kad sam se iz početka zauzeo po Vašoj preporuci, htio sam dobiti prepisivača

⁵² Antun (Antonije) Vučetić (Dubrovnik, 1845 — Dubrovnik, 1931), historičar.

⁵³ Antun Konstantin Matas (Kladnjice, Dalmatinska zagora, 1824 — Split, 1884). U to vrijeme direktor gimnazije u Dubrovniku.

po mojoj volji, no nametnuo se g. Dević⁵⁴ učitelj, kao Budmanov rođjak koji je valjda po krvi trom, kao i prof. Budmani, da ne rečem lijen. Trebalo mi se je jedit i gonit uzalud a nijesam mogao dignut Deviću rukopis, jer bi se bio udario ovdje s mnogim; dakle nije ostajalo ino nego poticat i molit, ali žalibože in deserto. Prof. Vučetić takodjer je krtica, pak i nije se htio držat Vašega napatka nego prepisao nešto iz novijeg vremena. Ako bi ja što rekao da tako ne ide, okrenuo bi mi ledja. Tako sam ja bio paraliziran u radu i ne smjedoh ništa kazati... Ovdje ko hoće da radi, udari na mnogo jadâ; no hoće se čvrsta volja, koja kad i kad malaksa uslijed općeg nemara i ometanja. N. p. g. Dević držao je po godine svesku 1348 refor. i nije prepisao ni riječi, a sve mi lagao i vodio me za nos.

45.

Dubrovnik, 1. X 1881.

Evo me napokon natrag s moga puta iz liepe Italije... Ja sam bio do Rima, te vidio Bolonju, Firenzu, Rim, Livorno, Pizu, Gjenovu, Torino, Milano i Mletke. Da je blagoslovljen svaki novčić što sam potrošio, jer ovako putovanje je učenje... Nijesam posjetio g. Tkalca⁵⁵ nego našega Pulića.

46.

Dubrovnik, 6. II 1882.

O politici, što mi pišete, okovala Vam se svaka u zlato, i ja se čvrsto držim Vaših nazora, jer su sveti i pravi. No čitajte naš »Narodni List« i »Kat. Dalmaciju«, pak ćete se uvjerit na što su spali oni listovi. Bez uzajamnosti srpsko-hrvatske nema spasa. Tu dva plemena treba da traže težište u sebi samim, tj. u svomu narodu, pak tad će se nagodit i o imenu; bez toga se događja što i ladji su dva vesla, kojih jedan naprijed vozi a drugi natrag.

Glede talijanskih stolica vidim i čitam da se nešto radi u Italiji. Ali cijenim da se radi o jednoj stolici u Bolonji. Tu će bit mnogo jagme i vrijednih i nevrijednih natjecatelja.

... talijanski konsuli u Šibeniku i u Zadru zauzimlju se za neke svoje kandidate, a Serragli, dubrovački talij. konsuo, za Budmani. Ja se nijesam ovomu Serragli preporučivao, jer smo zbog stranke odavna udareni. On je talijanac premda Dubrovčanin, a tast je našem Vojnoviću. Budmani je najvrijedniji od svih kandidata, kako i Vi vrlo dobro znate, ali koja vrijednost ima zlato zakopano u zemlju...

47.

Dubrovnik, 12. IV 1882.

Kod nas je nastalo njemačko doba.⁵⁶ Eto nam je došao grof Lotaur kao školski referent za svu Dalmaciju. Sad Narodni List i Dalm. Katolička viču

⁵⁴ Đuro Dević.

⁵⁵ Imbro Tkalac (Karlovac, 1824 — Rim, 1912), publicist.

⁵⁶ Misli na germanizatorska nastojanja Stjepana Jovanovića, tadašnjeg austrijskog namjesnika u Dalmaciji.

pošto su spravili ovo stanje sa namještenjem Šolara⁵⁷ i Bakotića⁵⁸ koji su pokazali Ministarstvu da je polje spravno. Upravo zaslužuju da se zovu buf-foni. Gledajuć sad na Hrvatsku, Bosnu-Ercegovinu, Dalmaciju i Srbiju mislim da od početka nije nikad ovako bilo jedno i nevoljno biće našeg naroda. Eto tu, treba proći preko svake staze, i prekalit se i otrijebit se. Post nubila Foebus!

Ovi konsuo talijanski Serragli dobio je odgovor od talij. Ministarstva na njegov predlog za stolicu našeg jezika u Bolonji, da je naime ministarstvo nastave preporučilo rektoru sveučilišta u Bolonji g. prof. Budmani, kad se ta katedra uvede. Eto mi i to bježi, za čim sam srčano težio. Svakako mislim da će i Vas upitati za to, jer ste Vi to pokrenuli! Eto me u Vašim rukama.

Imamo biskupa dum Mata Vodopića.⁵⁹ Izmedju toliko žalosti jedna utjeha. I ovo je dobro.

48.

(Bez naznake mjesta i datuma)⁶⁰

...Amo kod nas sa zla na gore. Sad su nam zabranili u školama fone-tično pisanje, te se tako zgodila medja izmedju Zadra i Dubrovnika. Ako Vi u »Pozoru« štogod ne potaknete i pomirite, u budućim izborima za sabor narodna će stranka podleći. Promislite, prečasni, bi li shodno bilo da se mire Hrvati sa Srbima, da tako ovi jadi prestanu.⁶¹ Srce mi se cijepa, ali ni ja ne bih mogao za naše Hrvate glasovati koji nas bjelodano hoće da nijemče i nameću nam njemački jezik u svemu; a počeli su i s njemačkim činovnici-ma da ih u nas namještaju.⁶² Ovo Vam je u malo riječi pravo stanje stvari. Svak se kod nas boji njemštine, te zato vole ostat pri talijanskom jeziku, kad su nas baš osudili da nam treba skrbništvo, a talijanski je jezik i potrebit našoj trgovini i pomorstvu. A i harnost prama talijanskoj kulturi, koja nas je od ništa podigla, sad se budi i jakim životom oživljuje. Ovo su sve posljedice prećeranosti u glavama naše stranke u Dalmaciji. Dete, prečasni, stanite na put strašnoj reakciji koja će nas 50 godina natrag potisnut. Ja znam da ste i Vi tamo u škripcu, ali prenesite tabore po staroj rimskoj strategiji u Kartaginu, t. j. amo u Dalmaciju gdje nije tako teško savladati prepone. Nek se odalje iz javnog života krivci, nek se opet zove jezik srpsko-hrvatski, pak će se opet uspostaviti sloga.

⁵⁷ Ivan Šolar, pokrajinski školski nadzornik za srednje škole u Dalmaciji.

⁵⁸ Antun Dragutin Bakotić, pokrajinski školski nadzornik za osnovne i građanske škole u Dalmaciji.

⁵⁹ Mato Vodopić (Dubrovnik, 1816 — Dubrovnik, 1893), književnik, istaknuti narodnjak.

⁶⁰ To je pismo, kako je vidljivo iz njegova sadržaja, pisano potkraj 1882. g.

⁶¹ Odnosi se na međustranačke sukobe između Narodne i Srpske stranke u Dalmaciji.

⁶² Kako je dalmatinska Narodna stranka, koju su sačinjavali Hrvati, vodila oportunističku politiku i preko svojih zastupnika u Carevinskom vijeću podržavala središnju vladu u Beču, ona, dakako, ipak nije bila za uvlačenje njemštine na području Dalmacije. Njezina borba protiv namjesnika Stjepana Jovanovića, pro-voditelja germanizatorskih težnji u Dalmaciji, to najbolje posvjedočuje.

No ja sam Vas dugo zadržao i ukrao Vam dragocjena vremena, ali felix culpa jer je za našu opću korist.

49.

Dubrovnik, 23. XII 1882.

Najprije po g. Brusini,⁶³ pak po novinama obaznao sam da ste me izvo-ljevali imenovat dopisujućim akademičkim članom.⁶⁴ Koliko me ta stvar ob-radovala, ne možete promisliti!

Djetetu, ako i ne zaslužuje kad i kad dobru ocjenu, upišu mu je učitelji da ga potaknu na bolji rad, kad vide da je marljivo. To se uprav i sa mnom sad dogodilo, jer ne zaslužujem toliko odlikovanja; zato ću nastojati da se odužim tolikoj Vašoj i Akademičkoj dobrostivosti.

Vama, pak svima gg. Akademicima koji su izvoljeli pristat uz Vas, i budite uvjereni da ću sveg nastojat na književnom polju Vaše mudre i umjerene misli pretresat i zastupat.

50.

Dubrovnik, 11. IV 1883.

Primio sam Diplom i hvala Vam velika. Služiće mi kao poticaj za dalji rad.

Evo Vam maloga priloga. Direktno ne zasjeca u našu knjigu, ali je pita-nje posve zdrelo sad kad se podobro razvijamo, i kad oba naša plemena, daj Bože! upućuju se zajedničkoj svrsi. U učenju i čitanju latinskog jezika tre-ba da smo svoji ili barem da se servilno ne zavorimo za drugijem. To se pi-tanje najprije pristoji slavnoj Akademiji, jer ona treba da kaže narodu pravi put u svakoj grani duševnoga razvoja. Ali pošto nije radnja koja pravce utišti našu knjigu, možete, ako pronagjete da je stvar vrijedna za Rada, štampati je megju »Vijesti, Ocjene i Obznane« na kraj knjige. Kad biste odredili da se štampa u Radu, molim Vas, naredite da se štampa Daničićevom ortografijom.

... G. Budmani primio je dopust i ide do koji dan. Eto jedan po jedan idu ili na drugi ili u drugi svijet, te ostajemo prave sirote. Ako Budmani usthije raditi, nikakva boljega u našem narodu nijeste mogli naći umnog radnika.

51.

Dubrovnik, 31. X 1883.

Da ne mislite da spavam »sui colti allori« evo Vam rasprave o našoj pjesmi eroikomičnoj, pak nekaje dotični razred ocijeni ako nagje daje za »Rada«, molim Vas, neka je štampaju Daničićevom ortografijom.

Zimus sam Vam poslao nešto o izgovoru pri čitanju latinskog jezika u našijem školama. Molim Vas ako nije za »Rada«, pošaljite mi natrag, jer ću štampat to drugovdje, a to Vas molim, da mi pogodite odma.

⁶³ Špiro Brusina (Zadar, 1845 — Zagreb, 1908), zoolog. U to vrijeme bio je profesor Filozofskog fakulteta i ravnatelj Zoološkog muzeja u Zagrebu.

⁶⁴ Zore je izabran za dopisnog člana JAZU 5. XII. 1882.

52.

Dubrovnik, 13. XI 1883.

Velika Vam hvala na jučerašnjem pismu. I ja sam znao da ona radnja latinska nije za »Rad«, ali sam mislio da Akademija mogla bi se uprtit u ovo, jer se tiče čitanja latinskog jezika u našem školama, te sam cijenio da je posve dobro da Akademija i tome bude predvođič. No, ne smeta, sad Vas molim da mi pošaljete natrag raspravu, jer ću je pregledat, pak možda štampat u Slovincu, a odavde moći će »Hrvatski školski prijatelj« preštampat.

53.

Dubrovnik, 23. XII 1883.

...Primio sam natrag moju raspravu o čitanju latinskog jezika.

Što mi opažate o mojim studijam da ne navodim cijele pjesme, tim više kad je štampana, kad je uspoređujem s talijanskom maticom, ja nijesam naveo cjelih pjesama nego samo onih koje su jednom štampane u Dubrovniku starom ortografijom, a da sam naveo sve pjesme, koje sam prebro i usporedio, kako ste se mogli uvjerit, ne bi stalo u cijelu jednu knjigu Rada...

Milo mi je da g. Budmani marljivo radi. Molim Vas pozdravite ga.

Ono što u Bolonji spominjete, na žalost izvršiće se, jer mi malo o tome radimo. Mnogo bi lako bilo Preuz. Biskupu i Vama postignuti tu stvar.

54.

Dubrovnik, 28. I 1887.

Istu smo mislili, i ja odavno nastojim da pronadjem pisma Boškovićeve, i kako sam Vam jednom pisao, obaznao sam da su kod g. M. pl. Natali od ostavštine Pozza-Sorgo. On ih ima veliki broj, ali sve su Boškoviću upravljena od različitijeh učenjaka, a njegovo, naravno, nema nijedno.

55.

Dubrovnik, 14. III 1887.

G. pl. Natali me vukao za nos neprestano dok sam mu dodijao mojim pripitivanjima, te smo onomadne pošli u kolima da vidimo te rukopise. Kad gle čuda! Ima pun tovar rukopisa i štampanih djela i neštampanijeh, a najskoli pisama njegovijeh i tugjijeh njemu upravljenih...

56.

Dubrovnik, 31. VII 1890.

...Molio sam i Jirečeka koji je ovdje, pak sam i Gelčića⁶⁵ pozvao u pomoć, ali zaludu. U male Braće nema ništa; u ostalijem bibliotekama javnijem i privatnijem ništa. Jedino se bojim da će se statut Mljecki naći medju knjigama pokojnoga Meda,⁶⁶ ali je to sve zatvoreno, a sestra njegova⁶⁷ nastanjena u Mlecima i neda nikome pristupit gdje su knjige, pa su nje ključići...

⁶⁵ Josip Gelcich (Đelčić, Gelčić), historičar.

⁶⁶ Medo Pucić, književnik.

⁶⁷ Ana Đorđić (rođ. Pucić).

U nas zbog razmirica kukavno. Jeda li se što prije i jedni i drugi opamete.

57.

Dubrovnik, 8. X 1890.

Za statut Mljecki nije sad govora dok je g. Rafo⁶⁸ u Beču gdje boluje. Bez njega ne bi se moglo uljesti u biblioteku gospodje Ane.

... Za naše političke neprilike dobro govorite, Ja s početka ove godine već ne prtim se u politiku i da nije prava muka i borba sastaviti birače odrekao bi se mandata u Zadru.⁶⁹ Stranka srpska htjela bi pojesti Hrvate, a Hrvacka negira Srbe. Dakle bolje se uklonit, dok i ovaj vihor prodje ... Vidim da su se svi naši zdreliji ljudi povukli na se, kao Moretti, Monti, Pucić i još drugi, jer vide da je sad nemoguće zdravijem razlozima ustrajati, kad obje stranke stramputicom okrenuše. Eto Vam našega stanja.

58.

Dubrovnik, 8. X 1891.

Vi me pitate za što nijesam došao u Zagreb.⁷⁰ Lani sam s povorkom bio u Makarskoj pak sam se pokajao,⁷¹ jer nema više one prijašnje skladnosti, umjerenosti, mira i pravde. Što ćete od ljudi koji viču smrt Strossmayeru a život Starčeviću? Mislio sam da će tako bit i u Zagrebu, a čini mi se da se nijesam prevario ...

Molim Vas pozdravite još gg. Nodila i Budmani.

59.

Dubrovnik, 5. V 1893.

Na 26. Junija o.g. otkriva se spomenik Gundulićev. Vi ćete odista doći u Dubrovnik za tu prigodu; za to ja i sva moja porodica bili bismo srećni i počašćeni kad bi Vas mogli imati našijem gostom u Dubrovniku. Eto Vam dakle naše kuće; raspologajte kako s Vašom.

60.

Dubrovnik, 13. V 1893.

... Odbor je u velike zadovoljan da ćete može bit doći, a nada se da će i presvijetli Biskup⁷² nas počastit; njemu će nudit svoju kuću i bašču grof M. Pucić. Tad bi radost uprav prekipjela ...

Naš odbor obratio se u Spljet na Mandrovića⁷³ za hrvacku pozorišnu družinu, jer i mi bi je rado imali o svetkovini otkrića. No uvjeti su tako

⁶⁸ Rafo Pucić, političar. Te je godine (5. XI) i umro u Beču.

⁶⁹ Zore je tada bio zastupnik u Dalmatinskom saboru.

⁷⁰ Odnosi se na dolazak i Dalmatinaca — narodnjakâ i pravašâ — na gospodarsku izložbu, koja je bila otvorena 15. kolovoza 1891. u Zagrebu.

⁷¹ Odnosi se na prisustvovanje dubrovačkih narodnjakâ i pravašâ u proslavi otkrivanja Kačićeva spomenika u Makarskoj 26. kolovoza 1890.

⁷² J. J. Strossmayer.

⁷³ Adam Mandrović (Nova Gradiška, 1839 — Zagreb, 1912), glumac i redatelj. U to je vrijeme ravnatelj drame kazališta u Zagrebu. Kad se odbor za podignuće Gundulićeva spomenika u Dubrovniku obratio Mandroviću za gostovanje zagrebačkog dramskog ansambla, Mandrović i taj ansambl nalazili su se na gostovanju u Splitu, gdje su, prigodom svečanog otvaranja splitskog Općinskog kazališta (6. V 1893), izveli Demetrovu »Teutu«.

teški, da je uprav malo nade za to po naš teatar. Za 10 predstava pitaju nam 6000 fnâ, što je za nas vrlo teško, dapače nemoguće. Svakako ćemo još oko ovoga nastojat, pak napokon pripremit samijem našijem silama koju pozorišnu zabavu.

Svetkovina će teći u smislu stare narodne stranke,⁷⁴ eda li se opet divna prijašnja sloga uspostavi.

III. PISMA LUKA ZORE — VATROSLAVU JAGIĆU

61.

Dubrovnik, 18. II 1880.

Na ime Slovinčeva književnoga odbora evo da Vas nešto zamolim.

Vaš lik biće gdje u kakvom listu izašao dosle zato molim Vas da nam naznačite taj list, jer lik namjeravamo otkupit za naš Slovinac.⁷⁵ Ako pak nije još nigdje izašao, toliko bolje, jer Vas tad umoljavamo za jedan Vaš portrait, te ćemo naredit clishe. U jednom i drugom slučaju u velike Vas molimo za podatke Vašega vjekopisa.

62.

Dubrovnik, 22. X 1880.

Rado sam pročitao Vaše cijenjeno pismo od dneva 10. okt. t. g., i uprav sam se nasladio, a ujedno se srdačno Vama obradovao za lijepi početak kojim ste načeli Vaša učena predavanja u Petrogradu.⁷⁶ Nije moglo inače da bude, glas Vas je pretekao, a Vi Vašim predavanjem i potvrdili ste ga u Petrogradskim učenim krugovima. Ja Vam se iz srca radujem i želim Vam lijepo zdravlje za dugo i dugo vremena da nam sjajete tu na Nevi, jer svima nama ovdje puno je milije da ste tu, nego u Berlinu. U Berlinu ste bili esotični rast, a u Petrogradu ste domaći. U Petrogradu ste i vigjeniji jer slavenske su oči put tih strana okrenute, pak Vas lakše vide, dočim Berlin, kao i još neka prestonica imajuć centrifugalnu snagu po Slavene, nijesu mjesta shodna za Vas. Ja Vam se uprav radujem da ste tu. U nas u Dalmaciji živi se, narodna stranka je jaka i strašna premda razdrobljena⁷⁷ jer talijanska je slaba, pak Beč nas i podupire... da oslabi talijansku stranku za koju visoki krugovi misle da je pogibeljna za Monarhiju.

U Zagrebu je sad mučno. Iz rastrovane narodne stranke izišla je nova stranka kao feniks,⁷⁸ ali jeli to mlada feniks, dokazaće nam budućnost, »Ustav« Miškoviće⁷⁹ truje pojmove i sije kukolj.

U Bosni i Hercegovini jad i nevolja. Infandum etc. U jednu riječ idemo prama buni. Puste naše nade.

⁷⁴ Iako je odbor za podignuće Gundulićeva spomenika želio da proslava otkrivanja tog spomenika protekne u duhu sloge, ta je proslava ipak protekla u atmosferi stranačkog nadmetanja.

⁷⁵ Časopis koji je (1878—1884) uređivao Luko Zore u Dubrovniku.

⁷⁶ Jagić je te godine — poslije smrti lingvista Izmaila Ivanoviča Sreznjevskog — preuzeo katedru lingvistike na Filozofskom fakultetu u Petrogradu.

⁷⁷ Prethodne, 1879. g. došlo je do nove secesije u dalmatinskoj Narodnoj stranci. Tada su iz njenih redova istupili Srbi i osnovali svoju zasebnu Srpsku stranku.

⁷⁸ Neodvisna narodna stranka.

⁷⁹ Josip Miškatović (Cernik, 1836 — Zagreb, 1890), političar i publicist.

Dubrovnik, 19. IV 1886.

Velika Vam hvala na izvacima iz »Arhiva«. Baš ste dobro natovarili Krausa. Ja ga već lično poznam, i ko je htio i ne htio razglasio sam ga odavna šarlatanom...

Nadali smo se Vama na stolicu Bečku, kad iznenada puče glas o nekome drugom.

O. g. Kušar (...) je učitelj pri kotorskom gimn. zavodu. Inače vrijedan momak.⁸⁰

Dubrovnik, 14. IV 1887.

Ima nekoliko da Vam se ne oglašujem jer i nemam zašto, kad nijesam još učinio što ste mi davno pisali za onaj rukopis Male Braće. Pošto je otišao otac Candido još nema stalna bibliotekara, pa, čudi ali je istina, nema komu bih povjerio prepisivanje; zato pričekajte do praznika jesenjih i tad ću ja glavom iti u biblioteku i prepisivat, jer vanka ne davaju rukopisâ ni knjigâ, a imaju i razlog kad je dosta toga tako nestalo. Zato ustrpite se.

Ima nekoliko mjeseca da je ispražnjeno u Dalmaciji mjesto školskoga nadzornika za pučke škole. Ja sam u saboru bio predvođić zaključku da se poprave teksti (Weberovi) i da se slabi napredak u pučkijem školama ispita i lijek namijeni. Poslije smrti nadzornika Bakotića govorilo se je, istina, da ću mu ja biti nasljednik, ali se sad govori o drugima... Vi ste tu na vrelu i zacijelo imate prijateljâ kod Ministarstva Nastave, a po svoj prilici i samoga ministra. Vaša bi riječ bila najvrijednija za ovo mjesto... Ja bih se mogao naslonit na to 1) da i protivne strančice narodnoj ne bi ništa prigovorile mome imenovanju; 2) da bih umio izvesti reformu tekstova i izvidat rane školama; 3) da sam već bio, ako i za kratko vrijeme, inšpektorom u Bosni; nijesam se doduše mogao održat jer nijesu htjeli prihvatit moju osnovu, ali su je prihvatili potpuno dvije godine kasnije bez mene; 4) da sam bio za pet godina upraviteljem kotorskoga gimnazija s potpunijem zadovoljstvom starješinâ; 5) da sam dopisni član Akademije i Učenog društva.

Za ostalo se Vama preporučujem, a čas je zgodan

Dubrovnik, 6. XI 1888.

Čudim se da naši zastupnici u Beču nijesu Vam poznati osim Kljajića⁸¹ i Bulića;⁸² ta s kijem bi se imali usrijateljiti, ako ne s Vama. Vaša slutnja o meni da dodjem u Beč ne znam hoće li se ispunit, jer politika mi je već dojadila s nesrećnog našeg spora, koji još neće da pane, a slijepi smo kod oči, jer vidimo očito da svagdano propadamo. ... Molim Vas pozdravite mi dra-

⁸⁰ Marcel Kušar (Rab, 1858 — Rab, 1940), filolog.

⁸¹ Miho Klaić (Dubrovnik, 1829 — Zadar, 1896), političar, vođa dalmatinske Narodne stranke.

⁸² Frane Bulić (Vranjic, Split, 1846 — Zagreb, 1934), arheolog. Sudjelovao je i u političkom životu. Zastupnik u Carevinskom vijeću bio je od 1887. do 1889. i 1907.

goga moga učitelja g. Miklošića⁸³ i kažite mu da mu želim dobro zdravlje do duboke starosti.

66.

Arbanasi kod Zadra, 18. II 1896.

Hvala Vam na cijeni, jer i mene »fra cotanto senuo« pitate, kako bismo u školskijem knjigama nazvali naš jezik. Ja nijesam ovdje u Zadru slušao da je kod Vlade kakvo pitanje o imenu našega jezika na dnevnom redu, pak sam se začudio kad sam to čitao u Vašoj knjizi. No ipak dobro je, znači da se počelo mislit, a Ministarstvo je našlo najzgodniju adresu, biva Vas. Evo dakle što ja o tome mislim.

U Italiji, kad su nadjevali ime jeziku, lutali su i prepirali se. Njeki su htjeli »Lingua Toscana«, njeki »Fiorentina«, njeki »Vulgare«..., a njeki »Italiana« što je i prodrlo. Tako je bilo od prilike i u Španiji. A evo je, Bogu hvala, došao red i na nas. Ja sam za riječ »Slovinski«, a Vi znate bolje od ikoga zamašaj ove riječi. Srbi kažu da je to sinonim za srpskoga imena, a Hrvati hrvatskoga. Eto im ga dakle. Ta pošto se to ime naslanja i na prošlost, lašnje pristaje; a uz to prije ili poslije treba doći. Najzgodnije je da se počne u Austriji, gdje u naši pitomiji i razboritiji, a osobito u ovoj poli monarhije, gdje još nema nikakva državnoga obilježja hrvatskoga ili srpskoga.

67.

Arbanasi kod Zadra, 25. X 1896.

Evo ima gotovo mjesec dana da su me odavle predložili za stalnoga Upravitelja Preparandija u Zadru, pak još nema nikakva odgovora. Molim Vas da razvidite na čemu je stvar i je li što zakrlo, pak da se potrudite javiti mi.

68.

Dubrovnik, 15. IV 1901.

Prekazio sam molbenicu za pensiju, pošto sam svršio sve propisane godine službe. Pokle sam bio u dva navratka priv. upravitelj srednjih škola i to za 7 godina, a za kratko vrijeme i šk. savjetnik u Bosni pitao sam da mi ubroje u pensiju 1000 godišnjih kruna kao upraviteljski doplatak, i to ne po pravu, nego po milosti. Vazda u službi imao sam pohvalnice, a nigda ni najmanju opasku. Pokrajinsko šk. Zadarsko Vijeće primilo je jednoglasno moju molbenicu i s preporukom spravilo u Beč. Sad Vas molim da me izvolite preporučiti na Ministarstvu Nastave, a što je još zamašnije na Ministarstvu Financija..

Kako vidite, brzo sam pensionirac, pak me besposlica ubije. Ne bi li mi Balkansko društvo⁸⁴ moglo dati zabave? Ako cijenite da za što vrijedim, raspolagajte.

(Primljeno na 9. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 7. studenog 1979.)

⁸³ Franc Miklošić (Radomerščak, Ljutomer, 1813 — Beč, 1891), lingvist. Zorin profesor slavenskih jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Beču.

⁸⁴ To je društvo djelovalo u Beču.

DIE BRIEFE VON LUKO ZORE AN VALTAZAR BOGIŠIĆ,
FRANJO RAČKI UND VATROSLAV JAGIĆ

Zusammenfassung

Ausgehend davon, dass aufbewahrte Briefe aus der Vergangenheit eine Reihe von interessanten und wertvollen Angaben über den Absender und Empfänger und über die gesellschaftlichen Verhältnisse der Zeit, in der sie entstanden sind, enthalten, hielt es der Autor dieses Beitrages für notwendig, die Briefe von Luko Zore zu vergegenwärtigen, die er an Valtazar Bogišić, Franjo Rački und an Vatroslav Jagić beginnend von den Siebzigerjahren des 19. Jhs. bis zum ersten Dezenium des 20. Jhs. schrieb.

Luko Zore (Cavtat, 1846 — Cetinje 1906) war als Philologe, Literaturgeschichtler, Dichter und Politiker eine bedeutende Persönlichkeit in seiner Zeit. Noch bedeutendere Persönlichkeiten waren V. Bogišić, F. Rački und V. Jagić, mit denen Zore in Briefwechsel stand. V. Bogišić (Cavtat, 1834 — Rijeka, 1908), Wissenschaftler und Schriftsteller für Recht, hat das bürgerliche Gesetzbuch für Montenegro verfasst und war Justizminister im Fürstentum Montenegro. F. Rački (Fužine, 1828 — Zagreb, 1894) war ein sehr angesehener Historiker und Politiker. V. Jagić (Varaždin, 1838 — Wien, 1923), Linguist und Philologe war auch ein grosser Name auf seinem wissenschaftlichen Gebiet. Sie waren auch Mitglieder der Jugoslawischen Akademie für Wissenschaft und Kunst. Zore — als korrespondierendes Mitglied der Akademie, Bogišić, Rački und Jagić waren ordentliche Mitglieder. Rački war der erste Präsident der Jugoslawischen Akademie für Wissenschaft und Kunst und dieser Verpflichtung kam er volle 20 Jahre nach.

Die Briefe von Zore, die an Bogišić, Rački und Jagić geschrieben sind, kamen aus Wien, Kotor und Zadar, aber die meisten aus Dubrovnik. In ihnen sind besonders wertvolle Angaben über das damalige Dalmatien und das Banus-Kroatien anhalten und auch etwas über Bosnien, die Herzegowina, Serbien und Montenegro. Die zahlreichsten und interessantesten Angaben in diesen Briefen sind jene, die sich auf Dubrovnik beziehen, weiters auf das Leben und die Arbeit von L. Zore, V. Bogišić, F. Rački und V. Jagić.